

BOZÓK FERENC

Tarbay Edével

1932-ben született Budapesten. Költő, író, műfordító, dramaturg. Az ELTE BTK könyvtár szakán tanult, majd a Színház- és Filmművészeti Egyetem dramaturg szakára járt. A Miskolci Nemzeti Színházban, a Magyar Televízió ifjúsági osztályán, az Állami Bábszínházban, majd a Budapesti Gyermekszínházban dolgozott. 1986-ban megkapta a Nemzetközi Andersen Bizottság diplomáját, s később elnyerte a József Attila- és a Stephanus-díjat is.

Kérem, meséljen szülővárosáról és lakóhelyéről, Budapestről.

Szülővárosom Budapest, mégsem éreztem, érzem magam a mai napig budapestinek. Édesanyám Gyulafehérváron született, édesapám Mezőkövesden. Ahogy ők, én is vidékinek érzem magam. Nem Budapest az igazi közegem, bár idegennek sem mondhatom. Igazi szülőhelyem Zugló volt, a Rákos-patak közelsége, majd gyermekkoromat Rákospalota és Pestújhely határán töltöttem. Ahol most élek, Rákosszentmihályon, mint korábban a palota-pestújhelyi kispiac mellett, szegényebb, egyszerűbb emberek éltek, élnek.

Szülők, család, gyermekkor?

Említettem szüleim szülővárosait. Édesapám vasutas volt Gyulafehérvár mellett, Tövisen. Késői gyermek voltam. Édesapámnak az első házasságából két fia született, két bátyám, aztán megözvegyült, előbb két néném, majd én a második házasságából születtem. Mivel késői gyerek voltam, sokáig sajátos egykeséget érezhettem. Nagyon irigyeltem azokat a gyerekeket, akik óvodába jártak. Én otthon voltam, mert az óvoda költséges lett volna. Emlékszem, hogy édesanyámmal sétáltunk, így csak néztem az óvoda játszóterére. Ezt az emléket meg is írtam az egyik gyerektörténetemben. Édesapámat, amikor Trianon után Magyarországra jöttek, a vasúttól B-listázták, a kapott kegydíj mellett tovább dolgozott a Rottenbiller utcai remizben. Ez valamelyest könnyítette a család életén. Bár sokat voltam egyedül a két nővéremmel is, ez nem jelentett gyerektársaságot. Még fiatalabb nővérem és köztem is 14 év korkülönbség volt, így ha hozzáteszem a 16 évvel idősebb másik nővéremet, inkább azt mondhatnám: három anyám volt. Ha télen könnyelműen indultam el, három nő is figyelmeztetett a sapkára és a sálra.

Gyermekkorában találkozott már a könyvek és mesék világával?

Volt egy nagyon régi Benedek Elek-meséskönyvünk. Pár évvel ezelőtt láthattam a *Tág a világ* társszerkesztője kezében ugyanezt a kiadást, ettől lett eleven az emlék. Ebből olvasott édesanyám meséket, aki munka közben mindig dúdolt vagy énekelt, ahogy most felidézem, gyulafehérvári, erdélyi leánykorát próbálhatta újraélni. Van itt a szobámban, ahol most beszélgetünk, egy könyvespolc, ez volt az otthoni könyvespolcunk. A régi *Tolnai Lexikon* ma is megvan még. A könyv-

vekről pedig annyit: karácsonyra mindig azt kaptam, és olykor apám készítette játékokat. Első elemi után az *Egri csillagokat* már úgy olvastam el, hogy előtte a nővéreim felolvasták nekem.

Milyen volt az általános iskola és a gimnázium?

Jó iskola volt a Miskolci utcában, így oda írtak be. Az Öv utcával párhuzamos első utcában van, ma is olyan, mint régen — közel ahhoz a házhoz, ahol József Attila lakott egy ideig, Szántó Judittal, az Erzsébet királyné úton. Még az iskolakor előtt nagynénémmel sétáltunk arra, ő mondta, kegyetlenül: ott megy a bolond költő. Hátulról láttam, látom most is — őszy vagy tél volt — sötétszürke vagy fekete kabátját. Osztálytársaim közé tartozott viszont Gyurkovics Tibor, de ezt csak később tudtam meg. Már íróként hallottam egy rádióinterjúban: Gyurkovics megemlítette, hogy a Miskolci utcai elemi iskolába járt, és a szüleinek szikvízgyára volt. Ez a gyár, ahogy visszaemlékszem rá, inkább üzem volt. Arra is emlékszem, hogy amikor bemutattuk az első napon a tanító néninek és egymásnak, az egyik gyerek felállt és azt mondta, az ő apjának szikvízgyára van. Ebből azonosíthattam később Gyurkovicsot. Azóta is nézegetem az év végi elsős osztályfényképet, de nem tudok rájönni arra, hogy melyik lehetett ő. Elsőben tehát biztosan osztálytársak voltunk, hogy meddig, nem tudom. Azt sem, hogy mikor és hová került el másik iskolába. Ráadásul egy több hónapos tüdőgyulladás, kórházi lét miatt újra kellett kezdenem a harmadik osztályt, így az is lehet, ő már fölöttem járt. Édesanyám nem volt túl szigorú, így sokat csavaroghattam az iskolatársakkal, barátokkal a Rákospatak és a Körvasút közötti sávban. Elszakadásom ettől a környéktől az 1944-es bombázások idején történt, amikor beköltöztünk Pestre. Mivel a szemközti házat telibe találta egy bomba, édesanyám úgy döntött, hogy költözzünk a biztonságosabb helyen lakó nagynéném lakásába, aki akkor ideiglenesen befogadott minket. Ekkor már a Kemény Zsigmond Gimnáziumba jártam. Ott is volt egy elszakadásom az induló osztályomtól. Én a B osztályba jártam, akkor még minden osztály humán tagozatos volt, de negyedik után át kellett mennem a reáltagozatossá lett B-ből a humán tagozatos A-ba. Ez tudatos döntés volt, a humán gimnázium szimpatikusabb volt. 1944-ben, abban a nehezen elviselhető időben, mert messze laktunk a gimnáziumtól, úgy döntött a család, hogy magántanuló legyek. A gimnáziumban a fordulat évében, 1949-ben azzal szembesültünk, hogy hetedikesek helyett harmadikosok lettünk. A változásban az is meglepő és szokatlan volt, hogy míg alsós korunkban magáztuk a felsősöket, most az alsósok simán letegeztek minket, holott hogy készültünk a megszokott fordulatra! De ez volt a legkisebb rossz azokban az években. Nemcsak osztálytársaim szüleinek zöme, mi is ragaszkodtunk a hittanhoz, amíg az igazgató a nadrágszójával ki nem verte, szemünk láttára, a Regnumos hitoktatónkat.

Mikor és miről írt először verset vagy mesét?

Tíz éves lehettem, amikor első versemet írtam. Két sorára még mindig emlékszem: „csak a kis pad maradt ottan, / vigasztalni magá-

nyomban”. A padhoz kapcsolódó érzést fogalmaztam meg. A kert végében állt egy általam utólag kastélynak nevezett épület. Épület, mely kissé kastélyhoz hasonlított. Ebben lakott a háztulajdonos. A kastély szomszéd telkétől elválasztó kerítés vadszőlővel volt befuttatva, a kerítés és a ház között egyetlen pad állt. A háztulajdonosnak, Narancsik bácsinak a lánya megengedte, hogy én azon a padon üldögéljek időnként. Afféle szieszta-hely volt, ahol egyedül gondolkodhattam, pihenhettem. Csak ez a töredék maradt meg ebből a versből, az elejét elfeledtem. Aztán sokáig nem is írtam verset.

Szerette a verseket diákként?

Igen, de nem szerettem a versmemoritereket. Azért se, mert ha meggyökerezik egy-egy sor vagy kép, egyszer csak akaratlanul is becsúszhat a saját versbe. A fordított is megtörténhet, amiben volt részem. Felfedezhettem olyan költőnél a saját nyelvi leleményem, aminek nagyon megörültem, mert „hitelesített” egy új szót. Ma viszont már bánom, hogy a verstanulást, szöveg tanulást hanyagoltam. Emiatt rosszul memorizáltam szöveget, amikor Miskolcon hárommondatos szerepben, kényszerűségből, színpadra léptem, harmadszorra már rossz végszavat adtam partneremnek, aki finoman leteremtett. Ma már nem tudom a saját verseimet se elmondani, a legegyszerűbb gyerekversembe is belesültem, belesülök, ugyanakkor helyzetekre, mondatokra, képekre élesen tudok emlékezni másfél éves koromig, mihelyt egy hasonló helyzet, mozdulat, kép előhívja. Ezért is irigylem Kányádi Sándort, aki egy láthatatlan könyvből mondja a verseit.

Mikor jelent meg először nyomtatásban verse vagy meséje?

1954 szeptemberében a Csillagban jelent meg a *Pásztor* című versem. Ugyanekkor a Magyar Nemzetben egy novellám (*Ebédsgiünet*). A Nők Lapjában pedig egy gyerekversem. A rádióban is elhangzott egy mesém, amit Gáli Jóska vitt be. Azt is mondhatnám, hogy '54 szeptembere fordulópont volt. Ekkor már javában a színművészetre jártam. Bementem a Csillag szerkesztőségébe. Fodor Andris vagy Ungvári Tamás azt mondta, hogy elküldték a tiszteletpéldányt a Ménesi útra, mert azt gondolták, az egyetemi kollégiumban lakom. A kollégium portáján valóban ott várt a tiszteletpéldány. Anynyira örültem, hogy a Körtér szobor körüli bokamagasságú kerítésbe beakadt a lábam, elestem, a nadrágom elszakadt. Ez tette még emlékezetesebbé a napot. Az első megjelent versem és a nadrág-stoppolás, mert új nadrágra kevés lett volna a honorárium.

Beszélgessünk a Varjúdombi mesékről. Azokról a Tarbay Ede mesékről, melyeket a legszelebb gyermek- és felnőtt közönség ismer. Az a meglátásom, hogy a Varjúdombi

Jól érzi. Ez mozgatót engem, amikor írtam. Manapság Vásárosbécen érzem ezt, talán ezért is tudtam folytatni a *Varjúdombi meséket*. Egyébként Vásárosbéc Somogy, Baranya és Zala találkozási pontján van. Zsákfalú. Földút vezet a szomszéd faluba, mely szintén zárt világ. Vásárosbéc határán túl van egy grafikus barátomnak műterme és lakóháza, a domb tetején pedig egy présház. Időnként nála időzök a műteremben. Van közös könyvünk, és lesz is, mert a *Kun-kori és a kandúrvarázlót* újraillusztrálta. Ez a Vásárosbéc olyan, mint

mesékben minden szereplő pozitív és szolidárisak egymással, összetartozás-tudatot érzékelnek Varjúdomb lakói között.

Varjúdombon még a kísértet is szerethető...

A Varjúdombi mesék összekötő szövege, keretmeséje egy titokzatos csósz keresztapáról szól, aki mindig olyan mesét mondott, ami éppen akkor az eszébe jutott. Ki volt ő? Legenda vagy valóság?

A dombnak miért Varjúdomb a neve?

Igen, például a Tűzszerszám című Andersen-mese végén is. A kötet illusztrátorával, Heinzelmann Emmával hogyan találtak egymásra? Mi a véleménye a kötet és a rajzfilm rajzairól?

Varjúdomb. Varjúdomb az a része a világnak, amelyben még a boszorkány is lehet jószágos. A megírás korában még ellenségekkel voltunk körülvéve, aki nem velünk, az ellenünk. Olyan társadalom, amely nem tudott meglenni ellenség nélkül, mindig teremtett magának ellenséget. Ezzel fordultam szembe. Olyan mesét akartam írni, amiben nincs ellenség, de kreált ellenségkép sincs. Varjúdombon a hétfejű sárkány hét feje kórus. Tehát nem a népmesék sárkány született újjá a hatvanas években, amikor az első négy mese *Négy évszak négy mese* címen jelent meg egy antológiában.

A kísértettörténeteket mindig szerettem, Dickensét, Oscar Wildét vagy René Claire filmjét, az *Eladó kísértet*et. Mivel ezek akkoriban száműzöttek voltak, így próbáltam „pótolni” őket. Céлом tehát az volt, hogy vele is legyen egy hely a világunkban, ahol mindenki megtalálhatja a saját hivatását, és nem tekintenek úgy rá, mint osztályellenségre.

’55-ben voltam Gyulafehérváron édesanyámmal. Az ő gyerekkori háza még állt. A szomszéd házban lakott édesanyám egyik húga. Az ő férje volt az, akivel én nagyon összebarátkoztam. Stefi bácsi nem sokkal a háború előtt jött haza Amerikából. Amerikában olyan kórházban dolgozott, ahol kizárólag gyógynövényekkel gyógyítottak. Hazajövele után, Gyulafehérváron is ezzel foglalkozott, még idős korában is, amikor megismertem, gyűjtötte a gyógynövényeket, én pedig vele mentem. Stefi bácsi tehát afféle kuruzsló volt, akihez betegek jártak, akihez az orvosok is küldték a betegeket. A beteget nem érinthette, csak beszélgethetett vele, pénzt nem fogadhatott el, viszont vittek neki tojást, csirkét, ezt-azt. Erdőkerülő is volt, Gyulafehérvár környékét járta a kutyájával. Én meg mentem vele. Róla vettem a varjúdombi keresztapa mintáját.

Mert képzeletem szerint Varjúdomb lakói egy régi akasztófa-domb közelében éltek. Az akasztófa környékén mindig a varjak keringtek. De ezt az eredeti szövegbe nem írhattam meg. Kirostálták, mondván, hogy gyerekeknek szánt mesében ne szerepeljen akasztófa. Pedig rengeteg mesében van akasztófa.

A Móra Kiadó ajánlotta őt. Úgy éreztem, Emma rajzai megfelelnek annak a világnak, amit én megalkottam és elképzelttem a mesékhez. Kicsit Brueghelre emlékeztető grafikai világ az övé. Vaskosságában is. A forgatókönyvhöz is odaírtam, hogy a rajzfilm képi világa Brueghelére emlékeztető. Bálint Ágnes, aki az első rajzfilmsorozatomban szerkesztő-dramaturgja volt, megütközött ezen, mondván, hogy mit keres ebben a magyar mesevilágban Brueghel, de aztán ő is megbarátkozott vele. Bálint Ágnes korábban kedves és kiváló kollégám volt a televízióban, mint majdnem mindenki a Gyermekosztályon, köztük Rockenbauer Pali, akinek bakonyi útját magam is követtem, valamit még mintha írtam is volna a forgatókönyvben.

Hogyan formálódtak a Varjúdombi mesék epizódokból álló, de egységes meséskönyvvé?

Először egy mesét írtam. Aztán még egyet, majd lett belőlük négy, mint korábban mondtam. Gondoltam, ha már négy van, folytathatnám, hogy könyvvé kerekedjen. Az első négyben a pék meséje a legelső volt, ez lett a téli mese, az Esernyős tündér a tavasz, az ősz a Magányos kalóz, de hirtelen nem ugrik be a nyári mese. Van itt egy ládám, amelyben a gyerekkönyvek vannak, ez az antológia is ott lapul valahol az alján. Ezek már az egyik unokám könyvei. Az eredeti Móra Kiadós kötet után az újabb, az Egyházfórum Kiadónál megjelent kötet két új mesével gyarapodott. Azóta megszületett az *Új mesék Varjúdombról*. Először megpróbáltam az újabban írott meséket elhelyezni a régiek között, de rájöttem, hogy ezzel nagyon felborítanám a régi szerkezetét. Végül különválasztottam az új meséket. Jelenleg 33 meséből áll a teljes sorozat. Az újabb mesékben a keresztapa már nem él. De mégis valahogy ő sugallja a helyzeteknek megfelelő meséket, válaszokat. A két könyv vége, a legutolsó mese egy nagy freskó, melyben az összes szereplő jelen van egy légeny és egy egyszarvú varjúdombi bevonulásában. Amikor az első *Varjúdombi mesét* megírtam, megszámláltam, hány sorból áll, és véletlenül éppen száz soros lett. Ezért határoztam el, hogy a többi mesének is száz sorosnak kell lennie, és ez mintha beépült volna a tudatom alá. Egy-két mesében ugyan plusz-mínusz egy-két sorral eltértek ettől, mert írás közben lehetetlen számolni.

Hogyan alakult az utóbbi években a gyerek- és a felnőtt versek aránya?

Tíz éve megjelent az összegyűjtött gyerekverseim kötete, az *Árnyék és kóc*. Már előtte úgy gondoltam, többé nem írok gyerekverset. Már csak felnőtt-versekre koncentrálok. Ezek jelentek meg folyóiratokban, kötetekben. Az utóbbi húsz évben sokkal több felnőtt kötetem jelent meg, mint az addigi összes gyermekvers-kötetem.

Hogyan ír Tarbay Ede verset? Van-e valamilyen állandó alkotásfolyamat?

Kezdetben imádsággal kezdtem az írást, különösen, ha feladat-jellege volt, el is választott a hétköznapi gondoktól. Ahogy a középiskolás füzetek kezdő betűi, az I. N. D. nekem nem formális volt, valóban azt jelentette, amit magyarul: Isten nevében. Mostanában olyan érzésem van, hogy Ő terelt rá arra az útra, amelyen mennem kell. Ma délelőtt írtam egy sort. Mert a semmiből jött, tovább fogom írni ma este, a beszélgetésünk után. Van olyan, hogy megírok egy verset, és fél év múlva javítok rajta néhány szót. A *Cipósültő mondóka* eredetileg egyversszakos vers volt. Aztán később írtam hozzá egy második versszakot, pontosabban kettőt, kétféle változatot. Aztán a második versszak második változatából lett a harmadik versszak, némiképp bővítve, átalakítva. Volt már rá példa, hogy korábban folyóiratban vagy kötetben megjelent verset írtam át. Például a *Pásztor* című szonett zárását. Állandó alkotásfolyamat van.

A Szent István Társulatnál megjelent egy gyermekirodalmat

Szerintem a régiket változatlanul kellene. Harry Pottert akkor is elolvassa a gyerek, ha nem ajánljuk neki. Én a Harry Potterból az első két könyvet olvastam, a második olyan volt, mint az első, gondoltam,

elemző tanulmánykötete, a Gyermekirodalomra vezérlő kalauz, tehát foglalkoztatja a gyermekeknek szánt irodalom, történeti kitekintésben is. Mit lenne érdemes Ön szerint olvasniuk a mai gyermekeknek?

a harmadik is ugyanolyan. Azt vettem észre: a Harry Potter olyan, mint egy felturbózott *Fecskék és fruskák* sorozat, annak meghittsége, embersége, bölcsessége nélkül, akkor már inkább ezt lehetne ajánlani a mai gyerekeknek is. Sajnos, a jó irodalmat kevésbé lehet megkedvelteni a gyerekekkel, mint a rosszat. Az *Egri csillagok*nak, a *Kincskereső kisködmön*nek, Benedek Elek meséinek mindenképpen helyük van a gyerekek könyvei között, és Kormosnak, Csukás Pistának, Kiss Benedeknek, Nemes Nagy Ágnesnek. Elkésérítő, hogy Orbán Ottó gyerekversei csak antológiákban léteznek. Valamikor megjelent két gyerekversekötete, de aztán már nem foglalkozott ezzel. Különös, hogy a háború előtt, a Nyugat nemzedék néhány tagja írt ugyan mesét, de nem írtak gyerekverseket. Ha megnézzük a korabeli gyerekújságokat, például az *Én Újságomat* vagy a *Tündérvásárt*, azt találjuk, hogy felnőtt korukra költők gyerekként szerepelnek ezekben az újságokban, tehát gyerekként írtak gyerekverseket, de felnőttként már nem vállalták fel. Kosztolányi úgynevezett gyerekversei, mint például a *Doktor bácsi*, vagy *Az iskolában hatvanan vagyunk* nem igazán gyerekversek, inkább a felnőtt visszaemlékezése a gyerekkorra. Karinthy *Tanár úr kérem* című írásáról ugyanezt gondolom. A Móránál gyerekkönyvként jelent meg. Pedig szerintem ez inkább a felnőtt nosztalgikus múltidézése. A gyerekversnek vannak elfogadott és meggondolandó jellemzői, mint a ritmus változatossága és felfokozott képi világa. Főleg Weöresnél.

Pedig Weöres éppen nem gyerekverseknek szánta ezeket a ritmikus, képz gazdag verseket...

Igen, ez igaz. Aszódi Éva nagyon régen, nem sokkal a háború után állított össze egy óvodásoknak szóló kötetet, ebbe emelte be ezeket a Weöres Sándor-verseket, tehát ő fedezte fel Weöres gyermeki világgépét. Így lett gyerekvers-költő Weöres, aki később felkérésre írt valóban gyerekeknek szóló verseket is, köztük Brueghel *Gyermekjátékok* képre pársorosakat.

Mely meséket ajánlaná a világirodalomból a mai gyerekeknek, és melyeket nem?

Az Aesopus-meséket mindenképpen, Kipling állatmeséit is, Oscar Wilde meséi közül *Az önző óriás* címűt, a következő korosztálynak inkább *A boldog herceget*. Az Andersen-mesék közül számomra különösen kedves a *Bodza anyóka*. A *Rémusz bácsi meséi* is valahogy olyan időtlenek, bármikor elővehetők. Összeállítottam egy három kötetes antológiát. Az első gyerekverseket tartalmaz, a második meséket, a harmadik pedig verses meséket. Ez a három antológia itt van a számítógépemben, egyelőre kiadóra vár. Illetve van kiadója, az, amelyik az újabb Kunkorit akarja kiadni. A szerződés hat évre kötötte le, melyből még két év van hátra, hogy megjelenik-e ez alatt, nem tudom. A Shakespeare-meséket viszont nagyon nem ajánlanám, mert életlenek. Flaubert meséi sem igazán gyerekeknek valók, pedig jók. Babits írt ugyan meséket, de egyik nyomasztóbb, mint a másik. Lesznai Anna kissé nyakatekert meséket írt, de azok legalább tényleg mesék. Balázs Béla *Hét királyfi* című meséjét sem ajánlanám, mert az inkább afféle világháborús tanmese. Az *Ezeregyéjszakát* azért nem ajánlanám,

mert egészen más a morálja, mint ami nálunk megszokott. Paradox módon bizonyos tekintetben liberálisabb, másfelől konzervatívabb világ, mint a miénk, mint az európai. Nem mese, mégis mese John Lawson *Eljöhethnél hozzám* című amerikai ifjúsági regénye. Írtam róla a *Gyermekirodalomra vezérlő kalauz* című tanulmánykötetemben is. Remekmű. Van benne egy magányos öregúr, a várostól távol a farmján él. A fia feleségül vesz egy lányt az öreg parancsa ellenére. Ezért kell elmenniük. Egy gyerek, az öreg unokája ösztönösen keresi azt a helyet, amely a szülőföldje. A szülők története megismétlődik, így az öreg, aki az idegen gyereket befogadta és ösztönösen megkedvelte, végül rálát arra a fiúra, akiről nem tudja, hogy az unokája. A történet végén mindenki bizonytalan, az olvasó is, mint a falu népe, mert nem tudni, meghalt-e a fiú, vagy nem.

Ki volt az Ön irodalmi eszmélkedésére nagy hatással?

Új osztályfőnököt és új magyartanárt kaptunk hetedik-es-harmadikos korunkban, aki addig nem tanított a Kemény Zsigmondban, Dallos Györgyöt, aki orrosszal is próbálkozott, nem nagy sikerrel. Dallos Gyuri bácsi első feladata házi dolgozat volt, Zrínyi, a költő. Korábban hol jeles voltam irodalomból, hol bukásra álltam. Gyuri bácsinál, az új magyartanárnál tiszta lappal indulhattam, úgy határoztam, veszténivalóm nincs, így Zrínyivel kapcsolatban egy egyfelvonásost írok. A Zrínyi és Montecuccoli közti elveket ütköztetem, akik a valóságban sohasem találkoztak. Dallos Gyuri bácsi hozta a dolgozatokat, a szokásos nagy stócban, lerakta az asztalra és azt mondta, jöjjön ki Tarbay Ede. Na, mondom magamnak, itt nagy lehetőség lesz. Jól megnézett, felszólított, hogy nyissam ki a füzetet. Akkor láttam: csillagos jelest adott rá. Ráadásul fel is kellett olvasnom. Nyomban megkérdezte, hogy nem akarok-e dramaturg lenni. Azt se tudtam, mit jelent az, hogy dramaturg. Így jelentkeztem a főiskolára.

Hogyan került be az irodalom vérkeringésébe?

Műfordításokkal. Dallos Gyuri bácsi németet is tanított nekünk, ekkor találkoztam először Goethe és Heine verseivel. Goethe és Heine verseit a két utolsó gimnáziumi évben miatta fordítottam. Amikor az ötvenes évek végén állás nélkül voltam, Nemeskürty Istvánhoz ezeket a fordításokat vittem, aki akkor a Magvetőben dolgozott. Nemeskürty adta tovább Vas Istvánnak. (Milyen jó volt, hogy ezek a kiadók egy épületben voltak!) Vas István hívott be az Európa Kiadó szerkesztőségébe és bízott meg fordításokkal. Ezek a Goethe- és Heine-fordítások soha nem jelentek meg, ráadásul úgy veszték el, hogy az első számítógépembe gépeltem, és egy derekas vírustól megsemmisültek.

Mit szóltak a szülei ahhoz, hogy a színművészetire ment?

Édesanyám nagyon ellenezte, mert az egyik távoli rokon nagyon rosszakat mondott neki az ottani szabadosságról. Amikor behívtak felvételre, édesanyám nem adta át nekem az értesítőt. Így maradtam le a szóbeliről. A másik jelentkezőlapomra a bölcsészkart írtam, ami édesanyámnak is megfelelt. Azzal ki tudott volna egyezni, hogy tanár leszek. Különös módon könyvtár szakra vettek fel, de a

következő évben újra jelentkeztem a színművészetire. A könyvtár szakot is nagyon szerettem, remek évfolyamtársaim voltak, mint Szerb Antal lánya, akivel a Parlamenti Könyvtárban voltunk szakmai gyakorlaton, és ott ismerhettem meg Kerényi Gráciát, a minket pátyolgató könyvtárost.

Milyen volt a színművészeti? Kik voltak ott Önre hatással?

Szerencsémnek mondhatom, hogy egy évet késve kerültem a színművészetire, mert olyan évfolyamtársaim lettek, mint Csurka István, Moldova György, Fakan Balázs, Létai Vera és Major Anna, aki diploma után a Szabó családot indító és végigkísérő dramaturgja volt. Jó osztály volt. Kiváló tanáraink voltak, így Mészöly Dezső a Madách, Forgách István a Nemzeti Színház dramaturgja. Czíbor János tanította a stílusgyakorlatot, az ő javaslatára vittem a verseimet a Művelt Nép szerkesztőjéhez, Fekete Gyulához, akinek harminc év múlva nem kellett bemutatkoznom, amikor az Írószövetség tagja lettem. Hegedüs Géza, akit már az egyetemen megismertem, ahol filozófiatörténetet, poétikát tanított, és Hubay Miklós volt az, akinél csillagos jelest kaptam a Shakespeare-tragédiák szerkezetének elemzésére. Végül harmadik évtől Mészöly után Háy Gyula lett az osztályt vezető tanárunk, aki nagyon vaskalapos volt, de olykor a folyosón is szóba állt velünk. Erre mondtuk azt: tartja a tömegekkel a kapcsolatot.

Hegedüs Gézával kapcsolatban milyen emlékei vannak?

Egyetlen kedves pillanatra emlékszem igen élénken vele kapcsolatban. Kérdezi Géza bácsi, kinél van töltőtoll? Odaadom neki a tollamat, mire ő azt mondta: Ez nem töltőtoll, hanem költőtoll. Géza bácsit, ha valamit írt az ember, azzal mindig megkereshette. Főiskolás koromban írott verseimmel mentem hozzá. Volt a főiskolának egy Sirály nevű folyóirata, egy sokszorosított, stencilezett lap. Ebben jelentek meg első verseim. Olyan versek voltak ezek, mint például a miskolci élményeimet felidéző *Fatolvajok* című. Láttam a háború után az avasi pincék ellopott ablakkereteit, szétdőlt kerítéseit. Az embereknek nem volt tüzelőjük, így segítettek magukon. Erről írtam. A hólapátolókról is írtam verset. Ez éjszakai élmény volt. Géza bácsi rögtön megértette a verset. Ezért jegyezte meg: Ez az út nem mocskos, ez tiszta (mármint a szocializmus felé vezető út).

Tartalmilag milyen verseket írt a főiskolai évek alatt?

Jó verseket akartam írni, amelyekben burkoltan azért megfogalmaztam kritikai észrevételeimet a Rákosi korszakról. Kényes egyensúlyt kerestem, nem direkt voltak ezek politizáló versek, de ki lehetett olvasni belőlük valami rendszerbírálatot. Ezt az egyik Sirály-számban az esztétika tanszék tanára úgy fogalmazta meg: a verseimet Nyugatos, harcias antikapitalizmus jellemzi.

Talán abszurd a kérdés: a mesében is van társadalmi kiszólás?

Későbbi mesémekben, a *Kunkor*ban is megírtam, hogy ha az igazságot nem szabad kimondani, az igazság csorba, mint az igazság csorba üvegcserepe. Ez az üzenet a korszaknak szólt. Kunkori kezében a csorba üvegcserep az akkori féligazságokra utal. Ezt a felnőttek

kell észrevenni, aki a gyerekeknek felolvassa a *Kunkorit*. Fodor Sándornál, a *Csipike, az óriás törpében* ez sokkal nyilvánvalóbb, mert nála a kisebbség és többség relációja jelenik meg. A *Csipike, az óriás törpét* én nem is tartom igazán gyerekkönyvnek.

*Pilinszky verses meséit
minek tartja?*

Radnóti Sándor a Kortársban írt arról, hogy ezek a Pilinszky-versmesék inkább felnőtteknek szólnak, én azonban a Pilinszky-meséket mesékként kezelem. A Tankönyvkiadó számára összeállítottunk egy antológiát *Tág a világ* címmel, melyben én a verseket szerkesztettem, válogattam. Bevettem Pilinszky *Őszi cirkuszát* is. A főszerkesztővel volt egy kis polémiám, ő azt mondta, hogy ez nem gyerekvers. Én erre úgy reagáltam, hogy ha ez a vers nem lehet benne, akkor kiszállok az antológia szerkesztéséből, válogatásából.

'56-ban mi történt?

'56-ban megjelenésre várt egy kötetnyi versem a Magvetőnél. Pilinszky lett volna a kötet szerkesztője. Aztán jött a forradalom, és Hegedüs Géza is, Pilinszky is elkerült a Magvetőtől. '56 krónikájához tartozik még az is, hogy megjelent a Tüskés Tibor által szerkesztett Jelenkorban a hatvanas évek elején egy versem, *Hirtelen ősz* volt a címe. Ezt a verset 1956. október 4-én este írtam. Van benne egy olyan sor, hogy „a szerb Krisztustól jobbra térek”, de az egész vers a hirtelen jött őszben a nyarat siratja. Miután ez a folyóirat 1960. évi 4. számában megjelent, egy ideig hiába próbáltam folyóiratokba verset küldeni, sehonnan sem válaszoltak. Mostanában került a kezembe egy, a nyugati emigrációban megjelent Cs. Szabó kritika a „Gyöngyszemek” sorozat *Angol antológiájáról*. Kormos akkor figyelmeztetett, mert ő nyomban olvasta Csé kritikáját: vigyázzak, mert nem lesz jó dolgom emiatt, ugyanis Cs. Szabó azok mellett, akiket ismert, egyedül rólam írt a fordítók közül név szerint. Nagy tapasztalatom lett abban, hogy a diktatúrához nemcsak diktátorok kellene, hanem megalkuvó alattvalók is. Már diplomamunkám is, az 1949 nyarán játszódó dráma lényegében erről szólt, háttérében a Rajk-perrel. Öt évvel később, 1963-ban a Szegedi Nemzeti Színházban mutatták be, és Vaszy Viktor, a színház igazgatója, aki elsősorban az operákra figyelt, nagyon kemény kritikát kapott a Párt városi és megyei főembereitől. Ezt közvetlenül nem éreztem, csak sokkal később tudtam meg attól, aki akkor korrepetor volt Szegeden. A darab 26 előadás után került le a színház műsoráról, akkor is azért, mert az egyik vendégszínésznek vissza kellett mennie a saját színházába. A darabnak majdnem azonos sikere volt, mint a korábban bemutatott *Az ügynök halálának*.

*Beszélgetésünk végére
néhány nem irodalmi
kérdést is felteszek.
Mit tart igazi értéknek
az életben?*

Az emberi kapcsolatokat. Fontos a szülőkkal, gyerekekkel való kapcsolat, a házastárral és a barátokkal. Általában az emberi kapcsolatok kiemelten fontosak számomra. Írtam egy vékony kötetet, *Séta az állatkertben* volt a címe. Ebben azt próbáltam megfogalmazni a gyerekeknek, hogy elmegy a mama négy kislánnyal az állatkertbe és ott látnak egy dagi fiút. Rögtön megjelenik az előítélet. A kisiút

egyre jobban megismerve változik meg a lányok véleménye. Végül összeharátkoznak. Az előítélet problémájáról van itt szó, a gyerekek nyelvére lefordítva. A szeretetet úgy definiálnám, hogy a szeretet nem egyéb, mint feltétel nélküli kapcsolat. Fontos lenne, hogy a szeretet és a kapcsolat természetes lételeme legyen az embereknek.

Ön templomba járó, hívő katolikus. Hogyan alakult életében a hit kérdése?

A hit nekem magától értetődő, természetes érzelem, meggyőződés, vállalás. Most már egyre nehezebben jutok el templomba vasárnapként, a betegségem miatt. Az áldozás hiányzik a leginkább. A hit tekintetében kétely sosem volt bennem, tehát fel sem merült az, hogy Isten nincs. Egyszer nagyon erősen éreztem Isten jelenlétét. Megpróbáltam öngyilkos lenni, mert a belügy keményen kezdett zaklatni. Olyan lelkiállapotba kerültem, amikor úgy éreztem, ez a megoldás. Egy vidéki szálloda fürdőszobájában két óra hosszáig vágtam magam. Annyi erőm még volt, hogy a fürdőszobában rendet raktam magam után, a szállodai szobában rám kopogtak, és mondtam, vigyenek kórházba, ahol összevarrtak. Az volt az érzésem, hogy én hiába akarok meghalni, ha Isten még nem akarja.

Írt valaha önéletrajzot?

Írtam egy önéletrajzi jellegű regényt, de olyasmiket is tartalmaz, amelyeket most nem tárnék a nyilvánosság elé. Ez kézirat. Kifejezetten önéletrajzi elem egyébként csak négy-öt százaléknyi, de ezek másokat is érintők. Ennek a kéziratot regénynek a sorsa valójában nem nyugtalanít, mert úgy vagyok jelen az olvasók tudatában, mint költő, leginkább gyerekversek költője. Ezt az egész gyermekirodalom-felnőttirodalom különválasztást erőszakoltnak tartom, mert valami vagy jó, vagy nem, vagy irodalom, vagy nem. Amikor a hetvenes évek végén Tatay Sándort, az írószövetségi gyermektagozat akkori elnökét megismertem, azt mondta: „Te nagyon jó gyerekíró... Nem, te nagyon jó író vagy.” Ez jól esett, de szöveget ütött a fejembe a kétféle minőség, holott csak egyféle lehet. Néha megdöbbenő élményeim is voltak: az egyik vidéki folyóiratunk főszerkesztőjével beszélgetve eljutottunk oda, hogy megemlítve a Vigiliában és a Credóban megjelent és általa is ismert tanulmányaimat, rám meredt: „Az is te vagy?” Mint aki a névazonosságon el se gondolkodik. Vagy volt tanárom és dramaturg-kollégám, aki egyszer csak megtudja, hogy a versbetéteket én is megírhattam volna ahhoz a darabhoz, amelyet kamaraszínpadra átdolgoztam. Ezek ugyan sérelmek, melyek azért általában jellemzőek. Mint az, hogy az egy szerkesztőségben dolgozó két írónak elküldött dedikált könyvemre ezt a szó szerint azonos választ kapom: „Köszönöm a könyved, olvasom, az éjjeliszekrényemen van.” De így élünk mi Pannóniában.